

Борисик Н. О., ст. магістратури економічного факультету; науковий керівник – к.е.н. Романов А. Д. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

МІСЦЕ І РОЛЬ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджено стан розвитку лісового господарства та його роль в екологічній, економічній та соціальній сферах. Охарактеризовано лісовий потенціал і проаналізовано основні показники ведення лісового господарства та фінансово-господарські показники. Наведено основні напрями розвитку лісогосподарських підприємств в Україні. Визначено основні причини, які гальмують розвиток лісового сектора. Підкреслено важливість нормативно-правового врегулювання питань фінансування комплексу заходів з охорони, захисту та розширеного відтворення лісів.*

***Ключові слова:** лісове господарство, ведення лісового господарства регіону, перспективи розвитку лісового господарства, лісовідновлення.*

***Abstract.** The article analyzes the current state of forestry development in the region and its role in environmental, economic and social spheres. The forest potential is characterized and the main indicators of forestry management and financial and economic indicators are analyzed. The main directions of development of forestry enterprises in Ukraine are given. The main reasons that hinder the development of the forest sector of the region's economy are identified. The importance of regulatory regulation of issues of financing of complex of measures on protection, extended reproduction of forests is emphasized.*

***Key words:** forestry, forestry management in the region, prospects for forestry development, reforestation.*

Важливе значення для економіки України має лісове господарство. Загальна площа лісових ділянок України становить 10,4 млн га, лісистість країни – 15,9 %. Ліси розташовані дуже нерівномірно. Вони сконцентровані переважно у Поліссі та в українських Карпатах, проте Україна відноситься до малолісистих держав [1]. Тому на перший план виходить питання раціонального використання лісових ресурсів. В умовах переходу до ринкових відносин в Україні відчутне «споживацьке» ставлення людей до лісових ресурсів, що негативно впливає на економіку, навколишнє природне середовище та життя населення. Комплексне та багатопільове значення лісових екосистем підносить ліс до рангу особливої екологічної цінності сталого розвитку окремих регіонів і країни в цілому.

Тому в сучасних умовах надзвичайно актуальною є проблема охорони, захисту, раціонального використання і відтворення лісових ресурсів.

Підходи до раціонального використання лісових ресурсів та комплексне дослідження збалансованого розвитку лісового господарства регіону розкрито у працях таких українських вчених, як М. М. Бойко, О. А. Голуб, М. А. Голубець, М. І. Долішній, В. П. Мікловда, О. І. Фурдичко та ін. Зокрема, науковці А. М. Дейнека [1], Я. В. Коваль, І. М. Лицур [2] досліджували місце і роль лісового господарства у регіональній еколого-соціально-економічній системі. Стан вітчизняного лісового господарства розкрито у працях багатьох учених, проте залишаються недостатньо дослідженими питання щодо ролі лісів у збалансованому розвитку регіонів.

У глобальному плані на необхідності забезпечення сталого розвитку лісового господарства було наголошено на Конференції ООН з проблем довкілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. [3] та міжнародному саміті в Йоганнесбурзі, рішення якого підтримала Україна.

Академік НАН України М. І. Долішній справедливо стверджував, що рівень розвитку лісового господарства має безпосередній вплив на розвиток економіки регіону та стан суспільного здоров'я [1].

Лісогосподарський потенціал країни та її регіонів формується за рахунок земель лісогосподарського призначення, як вкритих, так і не вкритих лісом. Отже, мова йде про ресурсний потенціал лісогосподарського комплексу, який є багатофункціональною територіально-галузеву структурою економіки держави. Лісогосподарський комплекс спрямовується на реалізацію двох груп завдань: забезпечення функцій відтворення, збереження і примноження лісів і лісових земель України та її регіонів як національного багатства; здійснення виробничо-господарських функцій з метою раціонального використання лісосировинних ресурсів, виробництва промислової продукції, товарів народного споживання, надання послуг населенню [4].

Запас деревини в лісах України оцінюється в межах 2,1 мільярда м³. За рік в лісах нашої країни в середньому приростає 35 млн м³ деревини. Середньорічний приріст деревини на 1 га у лісах Держлісагентства дорівнює 3,9 м³ на 1 гектар і коливається від 5,0 м³ в Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні. В останні роки відбувається поступове збільшення лісового запасу, що підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал наших лісів. У лісах Держлісагентства запас на 1 гектарі складає близько 240 м³ (7-ме місце в Європі, в Польщі – 219 м³, в Білорусі – 183 м³, в Швеції – 119 м³). В цілому за рахунок лісів реформованих підприємств, які зріджені та знаходяться в складному санітарному стані, в Україні цей показник нижчий і складає 218 м³ (9-те місце в Європі) [5].

Відповідно до Земельного та Лісового кодексів ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Однак, переважна більшість лісів перебуває у державній власності.

Рівненська область серед регіонів України за обсягами продукції [6], робіт та послуг лісового господарства у 2018 році займала 10 %, що, відповідно, на 3,86 та 2,8 % більше ніж у 2017 та 2015 роках.

Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю виглядає таким чином: державні ліси – 73 %; комунальні ліси – 13 %; не надано лісів у користування – 7 %; інші ліси – 6 %; ліси Міністерства оборони України – 1 % [6].

Загальна площа земель лісового фонду Рівненської області становить 858,8 тис. га, з них 797,3 тис га (92,8 %) – землі Державного агентства лісових ресурсів України; 49,2 тис га (5,7 %) – землі в користуванні господарств Міністерства аграрної політики та продовольства України; 12,3 тис га (1,5 %) – землі в користуванні Міністерства оборони України. Площа земель лісгосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю, становить 738,9 тис га, з них лісів державного призначення Державного агентства лісових ресурсів України – 685,6 тис га; лісів Мінагрополітики та продовольства України – 45,6 тис га; в користуванні Міністерства оборони України – 9,7 тис га [6].

Останніми роками лісгоспи проводять роботи в напрямку підвищення лісистості області. За період 2013–2018 років в нашому регіоні створено 31,9 тис га нових лісів. В цілому Рівненська область в заготівлі ліквідної деревини займає 8 %.

Аналіз сучасного стану лісового сектора економіки Рівненської області свідчить про необхідність проведення якісних змін структурного характеру, які лежать у контексті реформування лісового господарства України. Основними причинами, які гальмують розвиток лісового сектора області, є:

- недосконалість механізму державного управління лісовим господарством;
- недосконалість чинного податкового законодавства;
- відсутність економічних механізмів стимулювання з боку держави підприємств, що працюють над збільшенням площі лісів держави;
- недосконалість структури лісгосподарських підприємств;
- нерозвинутість ринку послуг лісовому господарству;
- недостатній обсяг фінансування робіт з веденням лісового господарства;
- зношеність основних фондів у лісовому господарстві;
- значне подорожчання енергоносіїв;
- незаконні рубання лісу [2].

Тому, для підвищення ролі лісового господарства в забезпеченні успішного розвитку економіки країни та її регіонів, Україні необхідно удосконалити напрями розвитку вітчизняних лісгосподарських підприємств (табл. 1).

Однією з найбільших проблем в розвитку і функціонуванні підприємств лісового сектору є незаконне рубання лісу яке, окрім погіршення екологічної ситуації, спричиняє негативний вплив на економіку лісгосподарських підприємств внаслідок існування тіньового ринку деревини.

Основні напрями розвитку лісогосподарських підприємств в Україні [7]

Вид діяльності	Основні характеристики діяльності
Лісовідновлення та лісорозведення	Здійснення лісогосподарських заходів зі сприяння природному відтворенню лісів, проведення лісовідновних рубок. Проведення лісокультурних робіт за віковими технологічними фазами. Платанційне лісовирощування, створення енергетичних посадок для виробництва біопалива (вирощування швидкорослих порід, скорочення обороту рубки і, як наслідок, зниження антропогенного навантаження на природні ліси та забезпечення їх відновлення
Лісозаготівля	Використання ресурсів деревного (живиці, смоли, деревних соків, деревини, хвої, листя, насіння), недеревного (харчових продуктів, технічної сировини, лікарської сировини) та тваринного походження (диких птахів та звірів)
Рекреаційно-лісозахисний	Здійснення лісогосподарських та організаційно-економічних заходів зі збереження біорізноманіття і покращання генوفонду рослинних ресурсів. Створення насаджень водоохоронного і ґрунтозахисного, санітарно-гігієнічного та оздоровчого призначення. Створення «вуглецевих» лісів
Лісопромислове виробництво	Деревообробка, лісохімія, харчова переробка. Використання відходів: лісопиляння та деревопереробки, а також усіх видів відходів, пов'язаних з повним циклом лісовирощування, лісозаготівлі та деревообробки
Надання екологічних послуг	Впровадження елементів екологічного менеджменту (зокрема лісової сертифікації), проведення екологічного аудиту та впровадження механізмів екологічного страхування, фінансове обслуговування заходів із відтворення та захисту лісових ресурсів, екологічний маркетинг та інжиніринг (реінжиніринг), консуль-таційно-інформаційна діяльність, послуги з лісового контролю та моніторингу, освіта та просвітництво, перепідготовка кадрів та підвищення кваліфікації

Основними причинами незаконних рубок лісів є:

- низький соціально-економічний рівень розвитку лісових районів, через що спостерігається масове безробіття;
- низький рівень правової культури і неефективність правових механізмів відповідальності за лісопорушення;
- існування великої кількості незареєстрованих лісопильних підприємств, які є споживачами краденої деревини;
- неналежне виконання посадових обов'язків працівниками правоохоронних органів та лісової охорони [8; 9].

Отже, проаналізувавши діяльність лісового господарства області, можна визначити основні пріоритети їх розвитку, такі як підвищення біологічної

стійкості і продуктивності лісів та лісових земель; належне фінансування заходів із відновлення лісів і лісорозведення; використання сучасних сценаріїв ведення лісового господарства та залучення зацікавлених сторін у процес прийняття рішень; збільшення площ корінних високопродуктивних насаджень; підвищення продуктивності функціонуючих деревостанів; дослідження фінансування екологічних програм лісоресурсного відтворення; вдосконалення напрямів регулювання діяльності наявних підприємств, будівництво нових за рахунок усіх можливих джерел фінансування; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних видів продукції лісового комплексу.

Створення фонду фінансування лісового господарства згідно з Указом Президента України №381/2017 від 21 листопада 2017 р. та реалізація Законів «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення лісової галузі)» № 8239; «Про внесення змін до статті 256 Податкового кодексу України (щодо фінансового забезпечення лісової галузі)» № 8240; «Про внесення змін до Лісового кодексу України (щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення лісової галузі)» № 8238 [4], могли б вирішити питання фінансування комплексу заходів з охорони, захисту, розширеного відтворення лісів, а до місцевих бюджетів можна направити 100 % плати за спеціальне використання лісових ресурсів»

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що в Україні є необхідність проведення, зокрема у регіональному розрізі, наукових досліджень сучасного стану лісів. Наведені вище дані показали, що сучасний стан лісів та лісового господарства Рівненської області свідчить про те, що однією з причин деградації вітчизняної лісової екосистеми є недосконала лісова політика (зокрема, фіскальні її складники), яка не сприяє успішному вирішенню екологічних, економічних та соціальних проблем, що накопичилися в лісовому господарстві країни. Недостатньо уваги приділяється забезпеченню господарсько-фінансового стану підприємств лісового господарства, що є важливим елементом майбутніх досліджень та основним джерелом для аналізу і прийняття найбільш ефективних управлінських рішень. Сучасний стан лісів України, у тому числі й Рівненської області, є результатом численних змін нормативного регулювання та економічних рамок діяльності лісового господарства і не може характеризуватись як задовільний. Тому постає необхідність реалізації принципів екологічно збалансованого відтворення і використання лісових ресурсів та екосистемного підходу до управління лісовим господарством в умовах ринкового реформування галузі. Необхідно (з огляду на можливості поєднання бюджетів різних рівнів та децентралізацію) збільшити частку фінансування розвитку лісового фонду та можливості впровадження наукових підходів до ведення фінансово-господарської діяльності лісового господарства.

1. Дейнека А. М. Місце і роль лісового господарства в регіональній еколого-економічній системі. *Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість: міжвід. наук.-техн. зб.* Львів, 2006. Вип. 30. С. 8–12.
2. Лицур І. М. Лісоресурсний потенціал України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnl (дата звернення: 07.10.2019).
3. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» Пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2016. 360 с.
4. Лісове господарство України URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/> (дата звернення: 10.10.2019).
5. Державне агентство лісових ресурсів України Публічний звіт за 2016 рік URL: file:///C:/Users/User/Downloads/pz_0303.pdf (дата звернення: 10.10.2019).
6. Статистичний щорічник України за 2018 рік / За ред. І. Є. Вернера. Державна служба статистики України. Житомир ТОВ «БУК-ДРУК» 2019. 481 с. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Миськовець Н. П., Сазонець О. М. Теоретичні основи здійснення корпоративного підприємництва на основі використання екосистем. *Бізнес Інформ.* 2016. №11. С. 144–148.
8. Ткачів С. М., Никитюк П. А. Аналіз фінансово-господарських показників лісового господарства регіону URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/150.pdf (дата звернення: 12.10.2019).
9. Стратегічний план ООН щодо лісів на період 2017-2030 років URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest> (дата звернення: 12.10.2019).